

SYLABUS
DOTYCZY CYKLU KSZTAŁCENIA 2022/2023-2023/2024
(skrajne daty)
Rok akademicki 2022/2023

1. PODSTAWOWE INFORMACJE O PRZEDMIOCIE

Nazwa przedmiotu	Antropologia fizyczna
Kod przedmiotu*	
nazwa jednostki prowadzącej kierunek	Kolegium Nauk Humanistycznych
Nazwa jednostki realizującej przedmiot	Instytut Archeologii
Kierunek studiów	Archeologia
Poziom studiów	studia drugiego stopnia
Profil	ogólnoakademicki
Forma studiów	stacjonarne
Rok i semestr/y studiów	I rok, 2 semestr
Rodzaj przedmiotu	kierunkowy
Język wykładowy	polski
Koordinator	Dr Joanna Rogóż
Imię i nazwisko osoby prowadzącej / osób prowadzących	Dr Joanna Rogóż

* -opcjonalnie, zgodnie z ustaleniami w Jednostce

1.1. Formy zajęć dydaktycznych, wymiar godzin i punktów ECTS

Semestr (nr)	Wykł.	Ćw.	Konw.	Lab.	Sem.	ZP	Prakt.	Inne (jakie?)	Liczba pkt. ECTS
2	30	30							6

1.2. Sposób realizacji zajęć

- zajęcia w formie tradycyjnej
- zajęcia realizowane z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość

1.3 Forma zaliczenia przedmiotu (z toku) (egzamin, zaliczenie z oceną, zaliczenie bez oceny)

WYKŁAD – EGZAMIN PISEMNY

ĆWICZENIA - ZALICZENIE Z OCENĄ

2. WYMAGANIA WSTĘPNE

Podstawowa wiedza z zakresu antropologii fizycznej. Podstawowa wiedza z zakresu osteologii. Znajomość różnych typów pochówków.

3. CELE, EFEKTY UCZENIA SIĘ, TREŚCI PROGRAMOWE I STOSOWANE METODY DYDAKTYCZNE

3.1 Cele przedmiotu

C1	Pogłębienie wiedzy z zakresu badań antropologicznych i bioarcheologicznych.
C2	Wskazanie metod eksploracji szczątków ludzkich z różnego typu obiektów funeralnych.
C3	Nabywanie podstawowej wiedzy o mumiach i mumifikacji.
C4	Nabywanie podstawowej wiedzy o chorobach epidemiologicznych w przeszłości, wyznacznikach stresu fizjologicznego oraz pogłębionej wiedzy o chorobach układu kostnego i metodach badawczych stosowanych w ich identyfikacji.
C5	Nabywanie podstawowej wiedzy w zakresie wykorzystania metod genetycznych, badań pierwiastków śladowych i stabilnych izotopów ludzkich szczątków.
C6	Nabywanie podstawowej wiedzy teoretycznej oraz umiejętności praktycznych z zakresu palodemografii.
C7	Przypomnienie i utrwalenie wiedzy oraz umiejętności w zakresie odontologii i osteologii. Obserwacja zróżnicowania wewnątrz- i międzypopulacyjnego w budowie kośćca.
C8	Pogłębienie wiedzy w zakresie stymacji wieku w chwili zgonu i określania płci osobników na podstawie cech kośćca.
C9	Przypomnienie i utrwalenie wiedzy oraz umiejętności w temacie kranioometrii i osteometrii.
C10	Pogłębienie wiedzy o cechach niemetrycznych szkieletu oraz omówienie cech opisowych szkieletu.
C11	Nabywanie podstawowej wiedzy teoretycznej oraz umiejętności praktycznych z zakresu badań kości przepalonych.

3.2 Efekty uczenia się dla przedmiotu

EK (efekt uczenia się)	Treść efektu uczenia się zdefiniowanego dla przedmiotu STUDENT:	Odniesienie do efektów kierunkowych ¹
EK_01	Zna i rozumie literaturę specjalistyczną z zakresu antropologii i bioarcheologii.	K_W02, K_W11, K_U03
EK_02	Zna zakres możliwości badań prowadzonych na szczątkach ludzkich.	K_W11,
EK_03	Zna metody eksploracji szczątków ludzkich z różnego typu obiektów funeralnych.	K_W11,
EK_04	Dostrzega międzyosobnicze zróżnicowanie w budowie anatomicznej.	K_W11, K_U10
EK_05	Potrafi przeprowadzić segregację anatomiczną kości przepalonych i nieprzepalonych, kości ludzkich i zwierzęcych.	K_W11, K_U10

¹ W przypadku ścieżki kształcenia prowadzącej do uzyskania kwalifikacji nauczycielskich uwzględnić również efekty uczenia się ze standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela.

EK_06	Potrafi wykonać podstawowe określenia dotyczące wieku w chwili zgonu, płci pochowanego, zmian patologicznych kośćca, cech niemetrycznych, opisowych.	K_W11
EK_07	Potrafi wykonać pomiary kości, obliczać wskaźniki, odtwarzać przyżyciową wysokość ciała, konstruować tablicę wymieralności oraz interpretować wyniki.	K_W11,
EK_08	Potrafi wybrać metody bioarcheologiczne do badań materiału w zależności od stopnia zachowania.	K_W11,
EK_09	Rozumie znaczenie współpracy antropologa i bioarcheologa z archeologiem.	K_W02
EK_10	Rozumie potrzebę doskonalenia zawodowego i rozwoju osobistego.	K_K01
EK_11	Rzetelnie pracuje nad powierzonym zadaniem.	K_K01
EK_12	Analizuje, bada konkretny problem, dyskutuje, formułuje wnioski.	K_U03

3.3 Treści programowe

A. Problematyka wykładu

Treści merytoryczne
1. Metody eksploracji pochówków o zróżnicowanym obrządku pogrzebowym.
2. Identyfikacja układu szczątków ludzkich <i>in situ</i> .
3. Tafonomia ludzkich szczątków.
4. Mumie i mumifikacja w Polsce i na świecie.
5. Patologie – podział, przykłady, metody badań.
6. Paleoepidemiologia, wielkie epidemie.
7. Stres fizjologiczny i funkcjonalny a rozwój kości. Wyznaczniki na kościach.
8. Szkieletowe markery stresu jako jedna z metod określających jakość życia. Wzorce aktywności.
9. Podstawowe zagadnienia z zakresu genetyki, przykłady chorób. DNA jądrowe i mitochondrialne. Analizy DNA pochodzącego ze szczątków ludzkich – możliwości zastosowań i ograniczenia badawcze.
10. Biochemia kości. Procesy diagenetyczne. Zastosowanie analiz stabilnych izotopów tlenu, węgla, azotu i strontu oraz pierwiastków śladowych w badaniach bioarcheologicznych. Rekonstrukcja paleodiety i procesów migracyjnych.
11. Metody mikroskopowe, rentgenografia i tomografia i mikrotomografia komputerowa, paleoserologia – zastosowanie w badaniach ludzkich szczątków.
12. Paleodemografia – wybrane zagadnienia.

B. Problematyka ćwiczeń audytoryjnych, konwersatoryjnych, laboratoryjnych, zajęć praktycznych

Treści merytoryczne
1. Układ kostny człowieka – przypomnienie budowy anatomicznej szkieletu i poszczególnych

kości. Omówienie zróżnicowania wewnątrz- i międzypopulacyjnego w budowie kości. Odróżnianie kości ludzkich od zwierzęcych.
2. Uzębienie mleczne i stałe człowieka – morfologia, cechy niemetryczne. Schorzenia narządu żucia.
3. Makroskopowe metody estymacji wieku biologicznego zmarłego na podstawie układu kostnego.
4. Makroskopowe metody określania płci osobników dorosłych na podstawie cech czaszki i szkieletu postkranialnego. Problem określania płci u dzieci.
5. Przyrządy pomiarowe stosowane w badaniach antropometrycznych. Kranioimetria – punkty i pomiary kraniologiczne. Wskaźniki czaszkowe, klasyfikacja i interpretacja.
6. Osteometria. Pomiary kości długich kończyn i wybrane wskaźniki. Rekonstrukcja przyżyciowej wysokości ciała.
7. Cechy niemetryczne czaszki i szkieletu postkranialnego – zastosowanie w antropologii fizycznej.
8. Cechy opisowe czaszki i szkieletu postkranialnego.
9. Przepalone szczątki kostne – specyfika i metodyka badań.
10. Analiza demograficzna w praktyce. Tablice wymieralności – konstrukcja i interpretacja.

3.4 Metody dydaktyczne

Wykład: wykłady z prezentacją multimedialną, dyskusja.

Ćwiczenia: prezentacja multimedialna, analiza przykładów, pokaz, praca samodzielna, praca w grupach, praca z materiałem osteologicznym, pomiary z użyciem przyrządów antropometrycznych, dyskusja.

4. METODY I KRYTERIA OCENY

4.1 Sposoby weryfikacji efektów uczenia się

Symbol efektu	Metody oceny efektów uczenia się (np.: kolokwium, egzamin ustny, egzamin pisemny, projekt, sprawozdanie, obserwacja w trakcie zajęć)	Forma zajęć dydaktycznych (w, ćw, ...)
EK_01	EGZAMIN PISEMNY, KOLOKWIMUM, ZALICZENIE USTNE, ZALICZENIE, DYSKUSJA	w, ćw
EK_02	EGZAMIN PISEMNY, KOLOKWIMUM, ZALICZENIE USTNE, ZALICZENIE, OBSERWACJA W TRAKCIE ZAJĘĆ, DYSKUSJA	w, ćw
EK_03	EGZAMIN PISEMNY, DYSKUSJA	w, ćw
EK_04	OBSERWACJA W TRAKCIE ZAJĘĆ, DYSKUSJA	ćw
EK_05	ZALICZENIE USTNE, ZALICZENIE, OBSERWACJA W TRAKCIE ZAJĘĆ	ćw
EK_06	EGZAMIN PISEMNY, ZALICZENIE USTNE, KOLOKWIMUM, ZALICZENIE, OBSERWACJA W TRAKCIE ZAJĘĆ, DYSKUSJA	w, ćw
EK_07	KOLOKWIMUM, ZALICZENIE, OBSERWACJA W TRAKCIE ZAJĘĆ, DYSKUSJA	ćw

EK_o8	EGZAMN PISEMNY, DYSKUSJA	W
EK_o9	DYSKUSJA	W, ĆW
EK_10	DYSKUSJA	W, ĆW
EK_11	EGZAMIN, KOLOKWIU, ZALICZENIE USTNE, ZALICZENIE	W, ĆW
EK_12	ZALICZENIE USTNE, ZALICZENIE, DYSKUSJA	W, ĆW

4.2 Warunki zaliczenia przedmiotu (kryteria oceniania)

<p>Wykład: egzamin pisemny: ocena dostateczna: jeśli student uzyska 50% + 0,5 pkt. ocena dobra: jeśli student uzyska 75% pkt. ocena bardzo dobra: jeśli student uzyska 90% pkt.</p> <p>Ćwiczenia:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zaliczenia ustne z zakresu budowy anatomicznej poszczególnych kości. 2. Zaliczenie ustne z zakresu oceny wieku w chwili zgonu i określenia płci na podstawie szkieletu. 3. Zaliczenie z wykonania pomiarów kości i obliczania wskaźników oraz przyżyciowej wysokości ciała. 4. Zaliczenie z pracy nad identyfikacją cech niemetrycznych oraz opisowych kości. 5. Zaliczenie z pracy nad konstrukcją tablicy wymieralności. 6. Zaliczenie z pracy nad przepalonymi szczątkami kostnymi. 7. Kolokwium pisemne z zakresu kranioometrii, osteometrii, wskaźników kości i przyżyciowej wysokości ciała; cech niemetrycznych i opisowych kości: ocena dostateczna: jeśli student uzyska 50% + 0,5 pkt. ocena dobra: jeśli student uzyska 75% pkt. ocena bardzo dobra: jeśli student uzyska 90% pkt. <p>Niezaliczone kolokwium, odpowiedź ustna czy też pozostałe aktywności wymagające zaliczenia podlegają poprawie. Ocena końcowa stanowi średnią z ocen z pisemnego kolokwium oraz z odpowiedzi ustnych.</p>

5. CAŁKOWITY NAKŁAD PRACY STUDENTA POTRZEBNY DO OSIĄGNIĘCIA ZAŁOŻONYCH EFEKTÓW W GODZINACH ORAZ PUNKTACH ECTS

Forma aktywności	Średnia liczba godzin na zrealizowanie aktywności
Godziny zajęć: wykłady+ćwiczenia	60
Praca własna studenta z literaturą przedmiotu	60
Przygotowanie do zaliczenia	29
Udział w egzaminie i konsultacjach z nauczycielem akademickim	31
SUMA GODZIN	180
SUMARYCZNA LICZBA PUNKTÓW ECTS	6

* Należy uwzględnić, że 1 pkt ECTS odpowiada 25-30 godzin całkowitego nakładu pracy studenta.

6. PRAKTYKI ZAWODOWE W RAMACH PRZEDMIOTU

wymiar godzinowy	Nie dotyczy
------------------	-------------

7. LITERATURA

LITERATURA PODSTAWOWA:

1. Charzewski J., Piontek J. (red.) *Nowe techniki i technologie badań materiałów kostnych. Trzecie warsztaty antropologiczne*. Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie, Warszawa, 2000.
2. Christensen A.M., Passalacqua N.V., Bartelink E.J. *Forensic Anthropology: Current Methods and Practice*, Academic Press, 2014.
3. Duday H., Cipriani A.M., Pearce J. *The Archaeology of the Dead: Lectures in Archaeoethnology*, Oxbow Books, Oxford, 2009.
4. Dzieduszycki W., Wrzesiński J. (red.) *Epidemie, klęski, wojny. Funeralia lednickie, spotkanie 10, SNAP, Poznań, 2008*.
5. Dzieduszycki W., Wrzesiński J. (red.) *Metody. Źródła. Dokumentacja. Funeralia Lednickie, spotkanie 11, SNAP, Poznań, 2009; m.in.:*
 - Budnik A., Fiszer K., Białas K., *Wartość informacyjna analiz biodemograficznych w badaniach przeszłości człowieka*, s. 49-65.
 - Ciesielska A., *Cmentarzyska jako źródła do badania struktury społecznej*, s. 43-47.
 - Kwiatkowska B., Szczurowski J., *Informacje archeologiczne i antropologiczne – płaszczyzna porozumienia, czy źródło konfliktów?*, s. 153-158.
6. Gładkowska-Rzeczycka J. *Schorzenia ludności prahistorycznej na ziemiach polskich*, Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, Gdańsk, 1989.
7. Malinowski A. *Antropologia fizyczna*. PWN, Warszawa-Poznań, 1980.
8. Malinowski A. *Wstęp do antropologii i ekologii człowieka*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 1994.
9. Malinowski A., Bożiłow W. *Podstawy antropometrii. Metody, techniki, normy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Łódź, 1997.
10. Piontek J. *Stres w populacjach pradziejowych: założenia, metody i wstępne wyniki badań* [w:] F. Rożnowski (red.) *Biologia populacji ludzkich współczesnych i pradziejowych*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku, Słupsk, 1992, s. 321-345.
11. Piontek J. *Biologia populacji pradziejowych. Zarys metodyczny*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań, 1999.
12. Piontek J. *Wpływ procesu kremacji na morfologię kości szkieletu ludzkiego. Wyniki badań eksperymentalnych* [w:] Popiół i kość. Funeralia lednickie, spotkanie 4, J. Wrzesiński (red.), Sobótka, Wrocław, 2002, s. 95-108.
13. Thompson T. *The Archaeology of Cremation: Burned Human Remains in Funerary Studies*, Oxbow Books, Oxford, 2015.

14. Schmidt S.W., Symes S.A. *The Analysis of Burned Human Remains*, Elsevier Academic Press, Amsterdam, 2015.
15. Skawina A. (red.) *Anatomia prawidłowa człowieka. Osteologia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2006.
16. Skawina A. (red.) *Anatomia prawidłowa człowieka. Czaszka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2006.

LITERATURA UZUPEŁNIAJĄCA:

1. Borysławski K. *W jakim stopniu zmarli pochowani na cmentarzu reprezentują populację użytkującą cmentarz?* [w:] W. Dzieduszycki, J. Wrzeński (red.), *Środowisko pośmiertne człowieka. Funeralia lednickie, spotkanie 9*, 2007, s. 35-38.
2. Malinowski A., Strzałko J. (red.) *Antropologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Poznań, 1985.
3. Malinowski A., Wolański N. *Metody badań w biologii człowieka. Wybór metod antropologicznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1988.
4. Piontek J. *Czy osobniki z nasilonymi reakcjami morfologicznymi na warunki życia w populacjach szkieletowych charakteryzowały się gorszą adaptacją do środowiska - czyli kto w średniowieczu dożywał późnej starości?* [w:] W. Dzieduszycki, J. Wrzeński (red.), *Starość - wiek spełnienia. Funeralia lednickie, spotkanie 8*, 2006, s. 43-47.
5. Stone L., Lurquin P.F. *Geny, kultura i ewolucja człowieka. Synteza*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 2009.
6. Strzałko J., Ostojka-Zagórski J. *Ekologia populacji ludzkich. Środowisko człowieka w pradziejach*, Wydawnictwo UAM w Poznaniu, Poznań, 1995.
7. Wolański N. *Ekologia człowieka. Podstawy ochrony środowiska i zdrowia człowieka. Tom I: Wrażliwość na czynniki środowiskowe i biologiczne zmiany przystosowawcze*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2006.
8. Wolański N. *Ekologia człowieka. Podstawy ochrony środowiska i zdrowia człowieka. Tom II: Ewolucja i dostosowanie biokulturowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2006.

Akceptacja Kierownika Jednostki lub osoby upoważnionej